

POCZĘTY (264) *part praet pass pf*

poczęty (154), **poczęt** (11), *poczęty a. poczęt* (99).

o jasne.

sg m N poczęty (36), poczęt (4); ~ (*attrib*) poczęty (11); (*praed*) poczęty (16), poczęt (4) *OpecŻyw* (2), *RejPs*, *BibRadz*. ◇ *G* poczęt(e)go (9). ◇ *D* poczęt(e)mu (3). ◇ *A* poczęt(e)go (6), poczęty (3). ◇ *I* poczętym (7). ◇ *L* poczętym (3). ◇ *V* poczęty (1). ◇ *f N* poczętą (8), poczęta (2), poczęt(a) (99); ~ (*attrib*) -ą (6); (*praed*) -a (2), -ą (2); -a *OpecŻyw*; -ą *LatHar.*; -a : -ą *SarnStat* (1:1). ◇ *G* poczęt(e)j (21). ◇ *D* poczęt(e)j (2). ◇ *A* poczętą (12). ◇ *I* poczętą (1). ◇ *A a. I* poczętą (3). ◇ *L* poczęt(e)j (2). ◇ *V* poczętą (1). ◇ *n N* poczęté (8), poczęto (5); -é (6), -(e) (2); ~ (*attrib*) -é (4); (*praed*) -o (5), -é (4); -o *BielKron*; -é *HistAl*, *SarnStat* (2); -o : -é *PatKaz II* (4:1). ◇ *G* poczęt(e)go (3). ◇ *A* poczęt(e) (3). ◇ *I* poczęt(e)m (1). ◇ *pl N m pers* poczęci (2). *subst* poczęté (7); -é (4), -(e) (3). ◇ *G* poczętych (5). ◇ *A subst* poczęt(e) (6). ◇ *L* poczętych (1).

Składnia dopełnienia sprawcy: poczęt(y) od kogo (4) *HistAl*, *BielKron*, *RejPos*, *SkarKazSej*, *przez kogo CzechEp* (2).

Sł stp s.v. począć, Cn notuje, Linde XVI w.

1. *Zaczęty, rozpoczęty; inceptus Mącz, JanStat; coeptus, inchoativus, inchoatus Mącz; exorsus Calep; intentatus JanPrzyw* (77) : *Auspicatus, Szczęśliwie poczęty. Mącz* 21d; *Inchoata atque rudia, Dopiero poczęte á yelzche nietrafne. Mącz* 167d, 167d [2 r.]; *Calep* 391a.

a. *Który już trwa, zwłaszcza do którego ktoś już czynnie przystąpił (a. ma przystąpić), podjęty* (40) : *kamień Iafkołczy [...] rzeczy poczęte ku dobremu kończowi przywodzi FalZioł IV* 50b; *Iuż po ftronach wielkie głody y fiła pieniędzy Nořą ludzie ze wřzytkich ftron iuż w poczętey nędzy RejJóz* L6v; *LubPs* P3, Sv, bb3 *marg*, cc; *OrzRozm* M3v; *nie bronię ia tego/ áby [obrazy] były wyrzuceni/ ale to ma być od ftařfzych poczęto/ á nie od pořpolftwá BielKron* 198; *ieřli ktorzy Luteryani chę od rzeczy poczętey przeřtać/ niemáią być odrzuceni od krzeřciáńftwá BielKron* 232v, 57v, 101v, 117, 207v, 266 (10); *Cursum eundem constantissime servare, Stałe w řwym poczętym biegu/ álbo záchowániu trwáć. Mącz* 389a, 96d, 211d, 360d, 385c, d [2 r.], 505b; *Ale on Krol brát iey cieřzył ią/ á od poczętey miłości niepreřtał. HistRzym* 31; *RejPos* 78v; *StryjKron* 215; *Konaymy rzecz poczętą/ będziem my rządznieyřze. BielSjem* 8; *A Sędzia z Podřędkiem poczętych Roków przekłádáć nie máią/ pod winą řtá grzywien. SarnStat* 735; *Dla tego vřtáwiamy: iż gdy rzecz álbo Práwo będzie z kim práwnie poczęte o którykolwiek wielki wyřtępek/ ieřli on pozwány zřtápieniem y Zapifem dóbr v řádu chęiałby fie bronić: [...] ma dowiędzř tego Zapifu SarnStat* 945, 55, 700, 720, 735, 737, 760, 1213; *SapEpit* A4v.

W charakterystycznych połączeniach: poczęt(-a, -e) bieg, chwala, czas, miłóř, msza, nauki, nędz, odrzucenie, prawda (2), *prawo* (2), *preřřadowanie, rok, roki* (3), *robot, rzecz(y)* (19), *sprawa* (2), *walka, zdrada; poczęty od starszych, od wiekow; poczęty prawem; poczęty prawnie* (2), *řle; [co] poczęte (do)konać (skończyć)* (8), *doprawić* (2).

b. *Powřtały; załožony, ustanowiony* (2) : *Przed Moyřelřzem/ który pierwřzy był/ [...] były kroleřtwá od Nemrotá poczęte/ Alřfryyřfkie y Egipřfkie/ y inne. SkarKazSej* 697a.

Szereg: »poczęty i postanowiony« (1): [zjednoczenie i przymierze] od czáfów dawnych pod Królem Polńkim Władýfláwem Iágełlem y pod Wielkim Książęcím Alexándrem Witowdem poczętý y poftánowioné do tego czáfu niezgwałcenié fą chowáné. *SarnStat* 997.

c. *Stworzony* (1) :

Szereg: »poczęty i stworzony« (1): [Pan Bóg] wrzeczách poczętych y ftworzonych/ wżyczliwym fię być pokazał/ fzcześcia fwego y dofkonálnftwá ftworzeniu wdzielaiąc *SkarŻyw* 258.

d. *Którego bliższa granica znajduje się w określonym miejscu [od czego]* (1) : Między Inflanty zásię Zmudzią á Ruśiá gránice máią bydź poczętý od rzeki Helge *SarnStat* 1110.

e. *Napoczęty, z którego część już wzięto; atteger, attegratus, coeptus procui a. scindi, deintegratus, delibatus, deminutus, depletus, imminutus, tactus Cn* (3) : tedy kiedy poczętego brogá nie domłocą/ oftátek ma do ftodoły zamczyłtey znośić *GostGosp* 52.

W przeciwstawieniu: »cały ... poczęty« (2): [ukradł] dwye ftucze plothna kolyenfskyego yedną czala, a drugą początha. *LibMal* 1551/159, 1551/159; [Tá grufzká nieieft poczętá ieft cáła. *Wokabul* 1539 T6v].

f. *Będący w zalążku, wykazujący pierwsze objawy, który może się w pełni rozwinąć* (24) : kiedy człowiek ma grzech popełnic, tedy on grzech naprzod bywa poczęti wolą. *WróbŻolt* C5v; Moyzeř z ynemy wiernemi twoiemi [tj. bożymi] pokornemi prozbámi fwemi odwrocili poczętą frogóć rozgniewánia twego. *RejPs* 157v, 54v, 77, 116, 120v, 203v; A tu fię iuż bliřko nádzyewaycie poczętego dokończenia wfzytkiego. *RejPos* 259v; Pan poczętey wiáry nye zámieřka podeprzeć wiernemu. *RejPos* 274v *margin*, 102, 245 [2 r.], 245v, 285 [3 r.], 290, 301, 374v [2 r.].

poczęty z czego (1): káždy s tey wiáry poczęty s fłowá Boże^{go}/ zwyciełtwo miewa *LubPs* Ev *margin*.

W charakterystycznych połączeniach: poczęte(-y, -a) dobrodziejstwo, dokończenie wszystkiego, gniew, grzech, łaska, miłość, pocuchy, srogość (2), *wiara* (14); *poczęty z słowa Bożego*.

W przeni [w czym] (3) : ktora koly rzecz dobra kyedy czlouyek onyey nyeflyřal any yey uydzyal nyepocząła fyą w yego duřy y ferczu/ alyřz rzecz flyřzana abo uydzyana tořz począta wferczu *PatKaz* II 65.

g. *Mający coś za podstawę [od czego]* (1) : literula, [...] nauká od słowek poczęta. *Grammatica scilicet. Mącz* 195d.

2. *Powstały jako plód w łonie matki; conceptus HistAl* [w tym: o Maryi (116), o Chrystusie (48)]; (184) : *PatKaz* II 51v, 69v, 75, 75v, 85v; *RejAp* 99v [2 r.]; Bo co fię záczyňa w żywoćie/ to fię teř potym ná řwiát rodzi/ á nie co innego/ co nie było poczętego. *CzechRozm* 157v; *LatHar* 414; Z Wfitydem poczęty człowiek/ vrodzony Z boleřcią/ krotko tu ná řwiećie żywie *SzarzRyt* Av.

poczęty z kogo (44): *PatKaz* I 4v, 17; *PatKaz* II 65v; Widząc tedy Filip kroi ty znamiona [...] rzeki/ pomyřlálem áby to dziecię žadnym obyczáiem nie było chowáne abowiem nie ze mnie poczęte *HistAl* A6v; *LatHar* 500. Cf »z Ducha řwiętego poczęty«.

poczęty z czego (3): *PatKaz* I 17v; mořeli fię to zřtąd dowieřć iř Iezus nic innego nie był iedno fyn Iozeffow? y ták že teř iáko infzy ludźie ze krwi y z ciáłá/ z woley meřá y niewiářty poczęty y vrodzony? *CzechRozm* 159v; [Grzech przeciwko řóřtemu przykazaniu] Żywienie [= zachowanie przy řyciu] fyńá z cudzołóřtwá pewnie poczętego/ nád wolą meřá fwego. *LatHar* 117.

poczęty w czym (38): Dóftoyno tedy aby ten przybytek [tj. *Maryja*] tam był gdzie Kryftus ieft [...] w ktorymes ty poczęt był. *OpecŻyw* 180. Cf »poczęty w żywocie«.

W charakterystycznych połączeniach: *poczęty(-a, -e) człowiek* (7), *dzieweczka Maryja*, *Jezus (Chrystus)* (15), *ludzie, Maryja* (14), *matka boża* (2), *matuchna mila, panna* (17), *syn(aczek)* (boży) (12), *wtóry Adam* (2); *poczęty bez męża; poczęty od Boga; poczęty z Adama a z Jewy, z cudzołostwa, z nieczystego poczęcia, z krolewskiego rodu, z oćca i matki, z nieczystego noszenia, z przodków, z rodziców* (12), *z syna, z wolej męża i niewiasty; poczęty przez Maryją, poczęty biegiem przyrodzonym (pospolitym)* (3), *obyczajem przyrodzonym (osobliwym)* (2), *nad zwyczaj rodzaju ludzkiego, wiarą; poczęty z wstydem; poczęty w macicy; poczęty nadostojniej, osobnie*.

Wyrażenia: »cudownie, dziwnie poczęty« [o *Chrystusie*] (1:1): *RejPos* [105]v; Iezu z Duchá S. cudownie poczęty/ y przez dziewięć mieśięcy w pánieńfkim żywocie nołzony zmiłuy fię. *LatHar* 336.

»czyście (a. (prze)najczyściej, a. przeczyście) jest poczęta (a. ciał(k)o czyście (a. najczyściej, a. przeczyście) jest poczęto); najczystsza, czystą poczęta; poczęta w czystości« [o *Maryi*] [szyk 16:5] (18;1:1;1): w wątpliyuch rzeczach droga pewnyeyfza a przełpyecznyeyfza ma bycz obyera na ale ta droga vyary yfz [*Panna Maryja*] yefth czyfthą poczęta yefth pewnyeyfza *PatKaz I* 15v, 15; O nyeflufno by matcze bozey tako czyfzcyze poczętey lezecz wnyechądogyey matcze *PatKaz II* 71; zadne czyalo nyeblyo godne boftwo nołzycz yeno czyalo maryey a przetołch yefth przeczyfzcyze yey czyalo poczęto wzyuoczye fzywątęy anny *PatKaz II* 82v, 20v, 41, 67, 67v, 70v (19).

»z Ducha Świętego (a. Bożego) poczęt(y) (jest) [o *Chrystusie*]; nie poczęta Duchem Świętym [o *Maryi*]« [szyk 29:11] (39;1): O nyepoczętacz panna duchem fzywątęy yako pan yezus *PatKaz II* 73v; Ieńz [*Jezus Chrystus*] ieft poczęt z ducha fwięte⁸⁰/ narodził fie z Marié panny. *OpecŻyw* 176v; *BibRadz Matth* 1 arg; *GrzegRóżn D2v*; *BiałKat* 83v; *GrzegŚm* 65; Iefliby ták było iáko mniemáią ludzie [...] / żeby fyn Boży Iezus Chriftus rzeczą włafną iftotnie był przed Abráhámem/ niż fie poczęty będąc z ducha ś. z Máryey vrodził: tedy [...] *CzechRozm* 29v; O ktorym też to trzymam y wyznáwam/ iż on [*Chrystus*] íam ieft iednorodzoným fynem Bożým/ przeto iż nádeń nie ma Bog żadnego inłzego/ ták ofobliwym obyczáiem z ducha ś. poczętego *CzechRozm* 33, 28v, 33, 33v, 38v, 41 (16); *CzechEp* 144, 158, 217 [2 r.], 225, 252 (10); wierzymy temu/ iż on człówek z ducha ś. poczęty/ ieft Chriftufem *NiemObr* 162, 92, 98, 102; *LatHar* 336; *WujNT Matth* 1 arg, Xxxxx4v; *SkarKaz* 515a.

»przez (a. bez, a. krom) (zmazy) grzechu, w grzechu (a. upadzie grzechu) [jako możliwość odrzucana] (jest) poczęta« [o *Maryi*] [szyk 20:13] (24:9): criftuf fzywatlołcz poczęł fyą nad przyrodzenie w pannye {maryey} przełz pyeruorodnego grzechu {poczętey} *PatKaz I* 7v; [*Panna Maryja*] yfz yefth bez grzechu poczętha zrownála fyą cryftufouy yey fynouy ktory yefth bog y czlouyek *PatKaz I* 12v, 4v, 7, 7v, 9v [2 r.], 10 (18); O zaprawdą to mouyą [ja, tj. autor] yfz by nyebly uýbrana panna Marya matka boza y nyeořtála/ by była wktorym upadzye grzechu poczęta. *PatKaz II* 73v, 25v, 48v, 66v [2 r.], 68v, 69v (11); *PatKaz III* 94v, 95v, 136; *OpecŻyw* 179v; *LatHar* 415.

»w grzechu poczęt« (1): A zaż ty niewiełz/ że złoć iefłcze íprzyrodzenia mego ieft mnie [człówekiwi] przywłáfczoná/ á w wielkiem grzechu iefłczem ieft poczęt y wżywocie mátki moiey. *RejPs* 76v.

»poczęty w matce« [o Maryi (1), o Chrystusie (1)] [szyk 1:1] (2): oto poczęta yeft ta myła panna w oczczu y matcze yey *PatKaz II* 21, 62v; (*marg*) Słowá ś. Ianá do Chryftulá. (-) Iam w grzechu fię záczał; á tyś z Duchá ś. w mátcie bez mężá poczęty ieft. *SkarKaz* 515a.

»niewinnie poczęta (a. ciało niewinnie poczęte)« [o Maryi] (2): bog oczyecz zellal trzytyfyjące anyolow [...] ku czczy moyey y czyala mego nyeuynye poczętego wzyuoczye mey matky ízwyątey anny *PatKaz II* 78v, 78v.

»poczęty z [jakiego] poczęcia« (1): przeto íam bog maryą panną poczętą (z nye)czyftego poczęczya mogł vczynycz *PatKaz I* 3v.

»płód poczęt(y)« (5): [*Tormentilla*] poíila á vmocznia płód w maciczi poczęty. *FalZioł I* 145d, I 109a; *GlabGad* K3.

»poczęt(y) (a. ciało poczęte) w żywocie« [w tym: czyim (36); o Maryi (33), o Chrystusie (3)] [szyk 28:9] (37): Tha myłofzczyua panna była poczęta wzyuoczye blogoílawyoney Szwyątey Anny *PatKaz II* 62v; a to lafka ducha ízwyątego íprauyla yełcze przeth uyeky aboczyem yey naynyeuyynyeyíze y nayczyftłze [ciało] (yako) poczęto bylo wzyuoczye matky yey ízwyątey anny/ ozwyelyką opathrznofzczyą bofką y ducha ízwyątego ítrozą *PatKaz II* 66, 35v, 48v, 63v, 67, 67v (33); *RejPs* 76v; Alexander [...] rzekł mu/ Mikołaiu [...] / przylięgam thobie przez łáskę oycowską y przez żywot mátki mey w ktorimem był od bogá poczęthy [*in quo fui a deo conceptus*] / íze mnie vyrzyfz w oyczyźnie thwey boiuiącego *HistAl* B2; *RejAp* Ee4; *WujNT* 293.

Szeregi: »poczęty i sprawiony« (1): Íz Iezus ieft chriftulem fynem Bożym/ to ieft/ nie ieft goły y profty człowiek/ [...] biegiem przyrodzonym poczęty y ípráwiony *CzechEp* 340.

»stworzon i poczęt« (1): yfz zadne czyalo ízwyąthłze any czyftłsche nyebylo ítworzono y poczętho. po czyele syna bozego yako czyalo dzyeuyce maryey. *PatKaz II* 20v.

»poczęty i urodzony (a. narodzony, a. zrodzony)« (6): *RejPos* [105]v; *CzechRozm* 159v; *Czechowic* lepak [...] ták to opák wykrąca/ íz ten fyn Boży nie ieft bogiem/ ále Chriftulem/ to ieft oíobną łáfką od Bogá pomázánym/ y Iezulem człowiekiem dopiero z przodkow przez Máryą poczętym y národzonym. *CzechEp* 341, 342 [2 r.]; *NiemObr* 121.

Przen (32) : że nie tylko Mária Bogárodzicá ieft błogoílawiona/ ále y íi wfyzycy/ ktorzy ílowo Boże duchownie w íercu poczynáią/ co bywa ílucháiąc: á poczęte rodzą/ y íakoby pierśiami karmią/ gdy ílowá ílyfzáné^{go} ítrzegą y pełnią ie. *WujNT* 243.

a) *O przedwiecznym poczęciu Maryi w zamysłach bożych* (31) : yełcze nyebyły głábokofzczy a yam yufz była poczęta *PatKaz I* 8.

poczęta w kim, w czym (24): *PatKaz II* 50 [2 r.], 54 [2 r.], 69, 85v [3 r.]; nyebyły yełcze głábokofzczy to yeft any nyebo any zyemya any anyely a ya marya yufz bylam poczęta w myfzly íthworzyczyela *PatKaz III* 88. Cf »poczęta z wieczności«.

Wyrażenia: »poczęta krom (a. przez) grzechu« [szyk 1:1] (2): a dla tego [*Maryja*] then oíobny przyuyley [tj. *niepokalane dziewictwo*] myecz sóbye thym zaíluzyla yfz ípokorą poíelíthwo anyelízkye przyyáwfyz íyna bozego omytha (y) {ot wekv} poczęta {przełz grzechv} *PatKaz I* 8v, 8.

»z wieczności, przed wieki, od wieków (a. wieku) poczęta« [w tym: w kim, w czym (15)] [szyk 11:10] (9:7:5): *PatKaz I* 8; otho ítalo íyą ítworzenye anyelízkye y upad ych a panną marya to wfyztko oth

uyekow bądacz począta upprzedzila *PatKaz II* 23v; O ta myła panna począta przed wżemy uyeky (w ferczu y umyźle bofkyem) yfz ona myala bycz boga rodzyczą *PatKaz II* 35; Zadny yązyk uymouycz nyemoze chwały tey panny począczya jako yeft począta zwyecznoźczy w uyelmoźnoźczy bofkyey w bodze wżechmocznem a potym wzyuoczye fzwyaťthey anny *PatKaz II* 78v, 8v, 20v, 21v, 22, 22v (18).

Szeregi: »porodzona i poczęta« (1): aboczyem ta panna porodzona y począta w bofkyeni umyźle y przelrzenyu wżechmocnoźczy troycze fzwyaťthey (przeth wżemy uyeky) y ftała fyą dzyeueczką oczcza nyebyefkyego *PatKaz II* 43.

»stworzona i poczęta« (1): oua [tj. *Maryja*] pyeruey wbofthwye fthworzona y począta nyzly lucyfer zgrefzyl y ftrączon do pyekla *PatKaz II* 69.

a. Analogicznie o Adamie i Ewie [cf POCZĘCIE znac. II.3.b.] (2) :

Wyrażenie: »poczęty przez grzechu« (2): przełto on [*Bóg*] wżytko moczen gdyźczy yau(ą) yadamouy dal czyft(ą) począ(tą) przełz grzechu *PatKaz II* 73, 73.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (3) : orsus, Poczęty *Mącz* 268a; Conceptus, Apprehensus, generatus - Poczęty. *Calep* 233a, 830b.

Synonimy: **1.b.** ustanowiony, założony; **c.** stworzony; **2.** sprawiony, stworzony.

Cf **NIEPOCZĘTY, POCZAĆ**

KW, KWysz